

ויקם משה וילך אל דתן ואבירם..

נושאי הדף בעלון

- גזירת הממשלה להפריד ראש העוף, אם מותר ע"י כח כחו אחר השחיטה.....מכות ז
- הכאת התלמידים והכאת הבנים בזמנינו.....מכות ח
- ישראל וגר תושב מצווים ועושים, וכן נח אינו מצווה ועושה.....מכות ט
- שגגת נכרי.....מכות ט
- מתי הן קולטות.....מכות ט
- מניעה מלהשמיע דברי תורה עד שישלמו לו את חובו.....מכות י
- נידוי על תנאי במי שאינו ת"ח.....מכות יא
- חיוב כיבוד אבי אביו.....מכות יב
- הועבר משררתו מחמת אונס או עוון, אם מחזירים אותו.....מכות יג
- כפתור ופרח.....עמוד 5

בילקוט: ולפי שהלך משה לפתחן של דתן ואבירם, זכה להציל ארבעה צדיקים מדינה של גיהנם, שלשה בני קרח ואון בן פלת. ומה זכות היה בידן של בני קרח שינצלו, שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן, רואין את משה וכובשין פניהם בקרקע. אמרו, אם נעמוד מפני משה נוהגין בזיון באבינו וכבר נצטוינו על כבוד אב ואם. ואם לא נעמוד, כבר כתוב 'מפני שיבה תקום'. מוטב שנעמוד מפני משה רבנו אף על פי שאנו נוהגין בזיון באבינו, באותה שעה הרחישו לבם בתשובה.

צריך להבין, במה נסתפקו בני קרח כאשר כבשו את פניהם בקרקע מחמת שלא ידעו אם לעמוד לפני משה, ומה היתה הכרעתם כאשר גמרו בדעתם לעמוד מפניו.

ואפשר לפרש שנסתפקו במה שנחלקו הרמב"ם והטור (יורה דעה ר"מ), דהרמב"ם סבר דאפילו אם אביו רשע ובעל עברות, חייב בכבודו. אבל הסמ"ג והטור חולקים עליו. וסבירא להו שאם האב רשע אין הבן חייב בכבודו.

זה היה ספקם של בני קרח, אם נעמוד מפני משה רבנו אנו נוהגים בזיון באבינו, ושמא הלכה כדעת הרמב"ם שאף שאביו רשע חייב בכבודו. ואם לא נעמוד, שמא הדין דאביו רשע אין חייבים לכבדו, ואם כן אנו מבטלים מצות עשה 'מפני שיבה תקום'.

הכרעתם היתה, דאפילו תימא כדעת הרמב"ם דאביו רשע גם הוא בכלל מצות כבוד אב, מכל מקום רבו צדיק מכריע, שיותר חייב בכבוד רבו צדיק מאשר בכבוד אביו רשע.

לכן אמרו, מוטב שנעמוד מפני משה רבנו שהוא צדיק איש אלקים, ולכולי עלמא אני חייבים בכבודו יותר מכבוד אב רשע.

פני דוד

גזירת הממשלה להפריד ראש העוף, אם מותר ע"י כח כחו אחר השחיטה

ממחלוקת הפוסקים הנזכרת לענין שחיטה על ידי כח כחו אם היא שחיטה כשרה, שבה הפרי תואר המכשיר את השחיטה הוא מיקל, והכנסת הגדולה הפוסל אותה הוא מחמיר, והתבואות שור מסתפק ומחמיר מספק, מצאנו מחלוקת לענין התזת המיעוט האחרון של סימני השחיטה על ידי מכוונה הפועלת בכח כחו, שבה המכשירים שחיטה בכח כחו יחמירו והפוסלים שחיטה בכח כחו יקילו.

בנידון זה דנו הפוסקים בשנת תרצ"ג, אחר שגזרה הממשלה הגרמנית שאין לשחוט עופות רק ע"י הפרדת הראש מעל הגוף והפרדת המפרקת בשעת השחיטה, ואסרו השחיטה אם אין עושים כן. ומלבד החששות לדינא כשחותכים את המפרקת בשעת השחיטה, על פי דברי הרמ"א (יו"ד סי' כה ס"ה) ושאר הפוסקים שם, התברר גם שא"א במציאות לשחוט שחיטה הגונה אם יחתוך השוחט בסכיניו את המפרקת אחרי שחיטת הסימנים. ולכן המציאו מכוונה החותכת את הצואר לשנים אחרי שחיטת הסימנים, ואחרי שיעשה השוחט הולכה והבאה בסכיניו אז הוא או אחר נוגע ברגליו במנוף [העבעל] של ברזל, וכהרף עין נופל סכין של מכוונה בצורת קרדום אשר נעשתה בפגימות במלוא החוד כעין מגרה [זעגע], וחותר ומפסיק לשנים תחת מקום בית השחיטה לצד הגוף, וע"י אופן זה יש אפשרות שהממשלה תסכים לזה כי עיקר קפידתם היא לחתוך הראש מהר מן הגוף.

בשו"ת שאילת משה (סי' פה-צא) הובאה שאלתו בנידון זה לפני גדולי פוסקי אותו הדור, ותשובות האחיעזר, מהר"ם בריסק, בעל חבצלת השרון, ועוד. והחשש במכונה זו הוא משום שלהלכה פוסלים שחיטה כזו שאחר גמר שחיטת רוב הסימנים אם עדיין לא מתה הבהמה או העוף הוסיפו לחתוך את המיעוט האחרון של הסימנים [אע"פ שלהלכה בשחיטת רוב סימנים כבר יצא יד"ח שחיטה], כיון שמצרפים את החיתוך האחרון למעשה השחיטה שהרי בזה גמר את המתת הבהמה, ורואים אותו כמעשה אחד שיש בו שהיה באמצע המעשה, ושהיה היא מהדברים הפוסלים את השחיטה. ודין זה הוא הנקרא בדברי הפוסקים (שו"ע יו"ד סי' כג ס"ה ונו"כ שם) 'שהיה במיעוט בתרא' [דהיינו שהיה בשחיטת מיעוט הסימנים בסוף], ואף כאן מצטרפת התזת המכוונה לשחיטת השוחט, ונמצא שיש שהיה באמצע השחיטה.

וכתב מהר"ם בריסק (שאיילת משה סי' פח, שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' פג), שיש למצוא עצה בדבר, אם פעולת המכוונה החותכת את המפרקת תהיה בכח שני, והוא לפי מה שכתב בפמ"ג (יו"ד סי' כג מש"ז סק"ה) לענין עוף אינדי"ק [תרנגול הודו] שמתזים את ראשו לאחר השחיטה מיד בקרדום, שאם מתזים על ידי ישראל הרי זו שהייה במיעוט בתרא, אבל אם עושים כן על ידי גוי יש להתיר, כיון ששחיטתו אינה שחיטה ואינה מצטרפת כלל למעשה השחיטה של רוב הסימנים [אלא שכתב בפמ"ג שיש לחשוש משום מבליע דם, ולכן יש למנוע להתזי מיד רק אחר שמוזק הדם היטב]. ולפי דברי הפמ"ג נמצא, שאם יתזו את ראש העוף על ידי מכוונה הפועלת בכח שני, לדעת הפוסלים שחיטה בכח שני בתורת ודאי ולא רק מכח ספק, הרי שחיטה זו כשחיטת גוי היא ואינה שחיטה כלל, וא"כ אינה מצטרפת לשחיטה הראשונה, ואין בזה חשש שהיה במיעוט בתרא. אבל לדעת הסוברים ששחיטה בכח שני שחיטה כשרה היא, נמצא שעדיין יש בדבר משום שהיה במיעוט בתרא, ויש להתקין מכוונה שתשחט בכח כחו, שבזה לכל הדעות השחיטה פסולה, והיא כשחיטת גוי שאין בה חשש שהיה במיעוט בתרא.

הכאת התלמידים והכאת הבנים בזמנינו

בגמרא אמר רבא בביאור דין המשנה שהרב המכה את תלמידו פטור מגלות מפני שעסק בדבר מצוה, שגם אם אין פטור גלות במי שעוסק בדבר של מצוה שאינה מעצם קיום המצוה, ואם הזדמן לו שלא יהיה צורך בדבר בשביל קיום המצוה אינו חייב בה, מכל מקום הרב המכה את תלמידו והמיתו בשוגג פטור מגלות, ואין אומרים שההכאה אינה מעצם קיום המצוה כיון שאילו היה לומד לא היו צריכים להכותו, לפי שגם תלמיד הלומד יש להכותו, כמו שנאמר (משלי כ"ז) 'סר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך'.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קג) כתב, שמכל מקום ודאי שאין היתר להכות אלא כשברור שעשה התלמיד דבר מה שצריך להענישו על כך, ולא על חשד בעלמא, ואף שיש לו אומדנא לפי דעתו שנער זה עשה הדבר, לא שייך לשום אדם בעולם שיוכל לסמוך על גודל דעתו ולהעניש אף עונש כל שהוא בלי ידיעה ברורה על ידי עדים, שאף בדבר השוה רק פרוטה אי אפשר להוציא מאדם בלי עדים, וכ"ש בעונש הגוף השוה יותר ממזון.

ומה שאמרו בגמרא שגם תלמיד הלומד יכולים להענישו, זהו דוקא אם אפשר לו לפי כשרונותיו ללמוד יותר טוב, ומתעצל לעיין היטב, ובו אמרו שיכול להענישו אף שבעצם הוא לומד ואינו מבטל זמן, לפי שגם זה שמחסר בעיונו הוא עצלות וראוי להענישו. וזה ודאי הוא רק כפי דעת המלמד שזה נחשב כדבר ידוע לפניו מצד שהוא מומחה ויכול לדון בזה, כי הרי אי אפשר שיביא לפני ב"ד לדון בזה. וכן יש ודאי עוד דברים שקורים לרב ומלמד בתלמידיו בכל עת, שע"ז סמכו עליו שידון לחנכם לפי דעתו, שלא שייך להביא ע"ז עדים ודיינים, ולכן הוא כעין מה שמצינו (חומ"ס סי' לה ס"ד) שבמקום שאין רגילים אנשים להיות שם, יש תקנה של הקדמונים להאמין לנשים, וכן הוא ברב ומלמד עם התלמידים, שהוא דבר המצוי בכל עת בינו לתלמידיו, והוכרחו לסמוך על דעתו ונאמנותו לבד. אבל עכ"פ ידיעתו צריכה להיות ברורה ולא בחשד בלבד, ואם יש לו ספק וחשד על אחד מהתלמידים באיזה דבר שלא כשורה, צריך לדבר בדברי מוסר ודברים המקרבים לתורה ומרחקים מהדבר שחושד, וכשיודע בברור ויראה שיש צורך להענישו, רשאי להענישו בישוב הדעת ולא בכעס ורוגזה.

ובדבר ענישת התלמידים בביטול תורה, דהיינו שיאמר להם שכיון שעשו שלא כהוגן לא ילמדם, ודאי אין להעניש בביטול תורה, שהקלקול הוא ודאי והתועלת מזה היא רק ספק, ולפעמים הוא רק ספק רחוק, ולכן יש לבקש עונשים אחרים ולא בביטול תורה.

ובעיקר המצוה להכות את בנו ותלמידו, הביא בפלא יועץ (ערך הכאה) מה שאמרו חז"ל (מו"ק יז.) המכה בנו הגדול חייב נדוי, וכתב שלפי טעם האיסור אף אנו נלמוד שלא לדוקא מכה בנו גדול, שהרי הטעם הוא לפי שגורם לבנו שיהיה בועט בו ויהא מקלה אביו, ונמצא עובר על 'ולפני עור לא תתן מכשול' (ויקרא י"ד), ואם כן לא גדול גדול ממש, אלא אפילו קטן כל שיודע בו שאינו מקבל מרות כגון בדורות הללו שחוצפא יסגא וכן בועט באביו, ולא רק על ידי הכאה אלא אפילו אם גוער בו בכעס גם הוא יכעוס ואינו מקבל גערה, ובאמת אמרו (משלי י"ז) 'תחת גערה מבין מהכות כסיל מאה', במבין אמרו, אבל מי שאינו מבין אינו מקבל גערה.

ישראל וגר תושב מצווים ועושים, וכן נח אינו מצווה ועושה

התשב"ץ בפירושו להגדה (ד"ה אמנם הבן החכם) ג"כ כתב שישראל צריכים לקיים המצוות השכליות כיון שהתורה ציותה עליהם, ולא רק מחמת שהשכל מחייבם, אך לא נזכר בדבריו חידוש זה שהשכל אינו מחייב בישראל, אלא שמעלה יתירה יש לישראל שהם מצווים ועושים, ואילו בני נח המקיימים המצוות השכליות רק מחמת שהשכל מחייב אין להם מעלה זו להיחשב כמצווים ועושים. ובזה ביאר שאלת החכם 'מה העדות וגו' והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם', שכיון שהמשפטים הם מצוות שכליות למה הוצרך הכתוב לצוותם אחר שהשכל מחייב אותם, וע"ז באה התשובה 'ואמרת לבנך' וגו' ואותנו צוה ה' לעשות את כל המצוה הזאת כאשר ציונו, כלומר, לפיכך נצטוונו עליהם בתורה כדי שנעשה מצד מצות השי"ת ולא מצד השכל לבד, שגדול המצווה ועושה.

ודברי **התשב"ץ** הם כדברי **הריטב"א** (קידושין לא. ד"ה דאמר רבי) בשם **הרמב"ן**, שפירש הטעם שגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, שהמצוות אינן להנאת האל יתברך המצווה, אלא לזכותינו, ומי שהוא מצווה קיים גזירת המלך ולפיכך שכרו מרובה יותר מזה שעשה את המצווה אבל לא קיים מצות המלך, ומכל מקום אף הוא ראוי לקבל שכר שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצות השם יתברך. ומבואר שהמקיים את המצוות מחמת גזירת המלך הוא המצווה ועושה ששכרו גדול יותר, וזה שייך רק בישראל המצווים ולא בבני נח שלא קיבלו את התורה ועושים המצוות רק מחמת הסברה.

והריטב"א בסוגיין (ט. ד"ה אלמא גר) כתב, שזהו החילוק שבין גר תושב לבן שאר בן נח, שגר תושב הוא מי שקיבל בפני בית דין של ישראל לקיים שבע מצוות שנצטוו בני נח, ועל ידי זה מותר לו להתיישב בינינו ולכן נקרא 'תושב', וכיון שקיבלו בבי"ד הוא נקרא בשבע מצוות אלו מצווה ועושה, ולכן אנו מצווים להחיותו כמו שנאמר 'וחי עמך' (ויקרא כה לה), ואין צריך לומר שאסור לנו לגרום לו שום מיתה וכל שכן להורידו לבור. ורק בן נח הוא שלא קבלם בבי"ד אלא שאנו יודעים שהוא מקיים אותם מעצמו, והוא נדון בהם כמי שאינו מצווה ועושה.

שגת נכרי

בן נח ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום, חוץ מרוצח בשגגה שאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו, ואין לו עיר מקלט, אבל בתי דיניהן אין ממתין אותו, במה דברים אמורים בשגג באחת ממצוות ועבר בלא כוונה, כגון שבעל אשת חבירו ודמה שהיא אשתו או פנויה, אבל אם ידע שהוא אשת חבירו ולא ידע שהיא אסורה עליו, אלא עלה על לבו שדבר זה מותר לו, וכן אם הרג והוא לא ידע שאסור להרוג, הרי זה קרוב למזיד ונהרג, ולא תחשב זו להם שגגה מפני שהיה לו ללמוד ולא למד.

מתי הן קולטות

אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיבדלו כולן שנאמר (שם פסוק יג) 'שש ערי מקלט תהיינה לכם', והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען.

מניעה מלהשמיע דברי תורה עד שישלמו לו את חובו

בשו"ת מהר"ם מינץ (סי' מח) כתב לחכם אחד שמנע מקרובו יעקב שיחי' מלבוא לבית המדרש ללמוד תורה לפי השגתו, כיון שהיתה לו תביעת ממון עליו, ורצה למשכנו בזה שלא ילמד עד שישלם את חובו. וכתב לו מהר"ם מינץ, שהוא תמה עליו מדוע נקט בדעתו למנוע ממנו תורת ה' שנתנה במקום הפקר (ראה מכילתא יתרו מס' דבחדש פ"א), שנאמר (במדבר כא יח) 'ממדבר מתנה', ונאמר (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכו למים'. ואמרו (יומא עב:) שלשה זירים הן, של מזבח ושל ארון ושל שלחן, של מזבח זכה אהרן ונטלו, של שלחן זכה דוד ונטלו, של ארון עדין מונח הוא, כל הרוצה ליקח יבא ויקח. ועוד אמרו (סנהדרין צא:), כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר (דברים לג ד) 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית. ועוד אמרו (שם), אמר רב חמא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא, כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין במעי אמן מקללין אותו, שנאמר (משלי יא כו) 'מונע בר יקבוהו לאום'.

ובסוגיין אמרו שתלמיד שהרג את הנפש בשוגג וגולה לעיר מקלטו מגלים את רבו עמו, שנאמר (דברים ד מב) 'וחי אחיך עמך', עשה לו שתהיה לו חיות. וכתב **הרמב"ם** (רוצח פ"ז ה"א), שחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובים. ומכל שכן שכשהוא עמו בעיר אין למנוע ממנו תורתו. והביא שם עוד מדברי חז"ל במעלת לימוד התורה לתלמידים, שעל ידי שעושה כן תורתו משתמרת, ואשרי לו בעולם הזה ובעולם הבא.

ושמא תאמר, שכיון שיש לו עליו תביעת ממון דעתו למשכנו בזה, גם זה אינו מן המידה, שהרי נאמר (דברים כד ו) 'לא יחבול רחיים ורכב כי נפש הוא חובל'. ובביאור 'כי נפש הוא חובל', דרשו רבותינו בעלי המחקר שהיא הנפש השכלית, כלומר שאם תחבול כלים שעושה בהם אוכל נפש (ב"מ קטו.), אז לא יכול להמציא לו מחייתו, ועל ידי זה יהיה בטל מדברי תורה, כי אם אין קמח אין תורה (אבות פ"ג מ"ז). ועל זה נאמר 'כי נפש הוא חובל', כלומר שאתה מבטלו מת"ת ותגזול ממנו נשמתו הנקראת נפש השכלי. וא"כ כל שכן שאסור למשכנו בתורת ה' עצמו, ולמחות בידו מליך לבית המדרש.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' עד) כתב בדבר ענין השביתות [שטרייקן] בישיבה שהוא בעצם דבר האסור מצד ביטול תורה, אך שלפעמים רחוקות הוא דבר מוכרח ומותר, כיון שהביטול הוא הקיום שאי אפשר להמורים ללמוד היטב כשדואגים עבור שכירותם, לכן ודאי בכל שביתה צריך לדון בכובד ראש גדול, ובעצם יש להצריך ע"פ הוראת חכם דוקא, אך שקשה כמובן למצוא חכם שיורה בענינים כאלו, לכן אין מוחין כשדנים לעצמם אם הוא צורך גדול. ולכן כתב שאם הפסד הממון ולחצו אינו גדול כל כך, ונותנים למורים שני טשעקס [שקים] בעד מה שחייבים להם ונשאר רק טשעק אחד, אין שום צורך לעשות שביתה, וח"ו לעשות שביתה באופן זה.

גם **בשו"ת מנחת שלמה** (ח"א סי' פז) דן בזה והאריך בפרטי הדינים, ומסקנתו היא שאין למלמדים לעשות דין לעצמם מבלי להמלך תחלה עם רב העיר, כי בענינים אלה העיקר תלוי בשיקול הדעת, ומי שדעתו דעת תורה עוזרין לו מן השמים. ואם יראה שבאמת מקופחים הם בשכרם יש לנהוג גם בזה מנהג דרך ארץ, ואין לחוש כלל לעוון ביטול תורה של תשב"ר, והאחריות מוטלת בעיקר על הבע"ב ופרנסי העיר שאינם רוצים לפרנס כראוי את המלמדים, ופעמים שביטולה של תורה זהו יסודה.

נידוי על תנאי במי שאינו ת"ח

בשו"ת בית יהודה (שם) כתב, שנראה שבנידוי על תנאי שאין בידו לקיים התנאי, שצריך התרה על הנידוי גם אם נתקיים התנאי וכמו שנתבאר, אם הוא תלמיד חכם יכול להתיר לעצמו, שהדין הוא שת"ח מנדה לעצמו ומתיר לעצמו (מ"ק יז). אך כתב שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים (הובא בב"י יו"ד סי' שלד) אם חכם יכול להתיר לעצמו נידוי שנידה על דבר שחייבים עליו נידוי, לדעת הרמב"ם (ת"ת פ"ז הי"א) וסייעתו שגם אם היה חייב נידוי יכול להתיר לעצמו, הוא הדין גם בנידוי על תנאי שיכול להתיר לעצמו. אבל לדעת הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תרח) והמרדכי (ב"מ סי' שנד) שסוברים שכשנידה את עצמו בדבר שחייב עליו נידוי אינו מתיר לעצמו, הוא הדין גם בנידוי על תנאי שאינו מתיר לעצמו, כיון שנחשב כנידה עצמו כיון שאין בידו לקיימו. וכתב, שמי שאינו ת"ח צריך הוא שאחרים יתירו לו את נידויו, ודן שם שאפשר שצריך התרה על ידי עשרה אנשים דווקא, כמו שכתבו הרא"ש והטור לגבי מנדה עצמו.

ובישמח משה (פר' ויגש ד"ה אדוני שאל) הביא דברי רש"י (ב"ק צב. ד"ה מגולגלין) שכתב, שהטעם שהיו עצמותיו של יהודה מגולגלים הוא מפני נידוי, והקשה שהרי נתקיים התנאי, ותיקן שהוא מבואר בסוגיין שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה. ומבואר בדברי רש"י שדימה דין נידוי על תנאי המבואר בסוגיין לדין קללת חכם, והיא תמיהה גדולה, שהרי בסוגיין מבואר שעצמות יהודה היו מגולגלים מחמת נידוי על תנאי, ולא מחמת קללת חכם. ועוד הקשה, שמדברי הגמרא נראה שנידוי על תנאי צריך הפרה גם כשהמנדה אינו חכם, שהרי הביאה הגמרא כאן לימוד על סתם נידוי שהוא חל אפילו על תנאי, כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' שלד סמ"ו) וש"ך (ס"ק צג). [והוא כדברי הבית יהודה הנ"ל]. וקשה מנין למדו בגמרא דין זה, והרי אפשר שביהודה דווקא הוא שחל הנידוי אפילו על תנאי, לפי שהיה בו קללת חכם, אבל כשאינו חכם אפשר שמצד הנידוי עצמו לא יצטרפו הפרה. ועיי"ש מה שתירץ.

ובדברי יואל (ויגש עמ' תנד) תירץ, שבאמת במעשה יהודה הצטרפו יחד נידוי על תנאי וקללת חכם, ורק בצירוף שניהם חלה הקללה, והוא על פי מה שכתבו התוספות בסוגיין הובא לעיל, שאם בידו לקיים התנאי אין חל הנידוי על תנאי, ורק כשאינו בידו צריך התרה לפי שאפשר שלא יתקיים התנאי. והנה יהודה היה בעל רוח הקודש, כמבואר במדרשי חז"ל שידעו השבטים מה יארע לישראל עד סוף כל הדורות, וידע שיוכל להחזיר את בנימין, ועל סמך ידיעתו זו קיבל על עצמו הנידוי. ואם כן הרי זה כנידוי בדבר התלוי בידו, שאין לומר בזה שאפשר שלא יתקיים התנאי, שהרי ידע שיתקיים. ואפשר היה לו לסמוך על רוח הקודש כיון שקודם מתן תורה היו סומכים אפילו בדברי הלכה על רוח הקודש, ובפרט שהוא דבר התלוי במציאות ויש סוברים שבדבר התלוי במציאות סומכים רק על בירור המציאות על רוח הקודש אפילו אחר מתן תורה, אע"פ שהוא נפק"מ להלכה כיון שהוא רק מברר המציאות, ואם כן מן הדין לא היה יהודה צריך התרה לנידויו, אלא שכיון שלא כולם ידעו ברוה"ק שבידו לקיים תנאו, עשו דיבוריו רושם מדין קללת חכם הבאה אפילו על תנאי, וחל עליו הנידוי מדין נידוי על תנאי. ונמצא שמדין נידוי על תנאי בפני עצמו לא היה יהודה מתנדה, שהרי ידע ברוח קדשו שיתקיים התנאי, אלא שמדין קללת חכם אנו למדים שבדברי חכם עושים רושם גם כשאינו אלא למראית העין, ומשם אנו למדים שנידוי חכם על תנאי צריך הפרה גם כשרק למראית העין אין בידו לקיימו, וכמו שנתבאר.

חיוב כיבוד אבי אביו

כתב הרמ"א (יו"ד סי' רמ סכ"ד), י"א שאין אדם חייב בכבוד אבי אביו, ואינו נראה לי, אלא שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו. הדעה הראשונה שאינו חייב היא דעת מהרי"ק (סי' ל, בד"ו הוא שורש מד) שדן לענין המבקש לומר קדיש לעילוי נשמת אבי אביו, שאפילו אם היינו אומרים שיש לומר קדיש בעבור זקנו או זקנתו, משום שבני בנים הרי הם כבנים, מ"מ אין הם כבנים ממש, ויש לו לבן ליטול יותר מבן הבן, וזה דבר פשוט. ואחר כך כתב שכן הבן אינו חייב בכבוד זקנו, שהרי לא מצינו בשום מקום שיתחייב אלא בכבוד האב והאם, ואשת אביו בחייו ובעל אמו בחייה, ואחיו הגדול, וכל אלו נלמדו מן הכתובים (כתובות קג.), שנאמר (שמות כ"א) 'כבוד את אביך ואת אמך', את אביך זו אשת אביך ואת אמך זו בעל אמך, וי"ו יתירה לרבות את אחיך הגדול, אבל חיוב בן הבן בכבוד זקנו זה לא מצינו בשום מקום. וא"כ אין לו לומר על זקנו קדיש יותר מעל אדם אחר, אלא שנהגו כן. ומה שאמרו שבני בנים הרי הם כבנים היינו דווקא לענין פריה ורביה אבל לא לענין אחר.

והאחרונים הביאו ראייה מסוגיין לדברי מהרי"ק, שבגמרא מבואר שאם אדם הרג את בנו בשוגג, אין בניו האחרים מותרים להרוג את אביהם ולהיות גואלי הדם לאחיהם, לפי שהם חייבים בכבוד אביהם. אבל בן בנו של הרוצח שהוא בן הנהרג מותר לו להיות גואל לדמו של אביו ולהרוג את אבי אביו. ומוכח שכן הבן אינו חייב בכבוד אבי אביו (גליון מהרש"א יו"ד שם, שו"ת תורה לשמה סי' רסה ועוד).

וכתב בשו"ת תורה לשמה, שדין בני בנים הרי הם כבנים הוא מדרבנן ולא מן התורה, וגם מה שאמרו שמקיים מצות פריה ורביה במה שיש לו בני בנים אינו אלא מדרבנן, ולכן שכבוד זקנו סותר לכבוד אביו, כבוד אביו שהוא מן התורה קודם, ודוחה לכבוד זקנו שאינו אלא מדרבנן, ולכן אמרו בסוגיין שכן הבן נעשה גואל הדם להרוג את זקנו, שכיון שיש בדבר משום כבוד אב לכבוד את אביו הנרצח, ודין זה הוא מן התורה, הרי הוא דוחה מצות כבוד זקנו שאינה אלא מדרבנן. וכעין זה כתב בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' קעח).

ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' קלה) הביא מדברי מהר"ם חאגיז בשו"ת שתי הלחם (סי' מג) שפסק כדברי הרמ"א שחייב גם בכבוד זקנו אלא שאין החיוב גדול כל כך כמו חיוב כבוד אביו, וחידש, שמה שכתב הרמ"א שכבוד אביו גדול מכבוד זקנו הוא רק כשאננם יושבים זה בפני זה, אבל אם יושבים זקנו ואביו יחד, ושניהם מבקשים ממנו דבר מה, כבוד זקנו עדיף וקודם, מאחר שהוא ואביו חייבים בכבוד זקנו. ובשו"ת שאילת יעב"ץ (ה"ב סי' קכט) דחה דבריו בשתי ידים, וכתב עליו שזו סברה כרסית ושבשם הוא, רק תמיד כבוד אב קודם לאבי האב, אבל לא הביא שום ראייה לזה. וכתב בחלקת יעקב, שמסוגיין מוכח כדברי היעב"ץ, שהרי בגמרא נראה שעל כל פנים כבוד אביו קודם לכבוד זקנו, ולכן נעשה גואל הדם לאביו להרוג את זקנו, ואם נאמר כדברי השתי הלחם שכשאביו זקנו מבקשים דבר אחד כבוד זקנו עדיף מאחר שהוא ואביו חייבין בכבוד זקנו, אם כן גם בנידון סוגיין שכבוד זקנו מתנגד לכבוד אביו, כבוד זקנו עדיף, ולא יבא גואל הדם להרוג את זקנו בשביל שהרג את אביו. ומוכח שבכל אופן כבוד אב עדיף מכבוד זקנו.

הועבר משררתו מחמת אונס או עוון, אם מחזירים אותו

כתב בשו"ע (או"ח סי' קנג סכ"ב), אדם שהוא רגיל בשום מצוה, כגון גלילה, ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר, ואח"כ העשיר רוצה שיחזירו לו המצוה. אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני היה ספוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה, ונתרצה הוא עם שאר הקהל לתת לאחר, איבד זכותו. אבל אם כשנתנו לשני לא היה ביד הראשון סיפק לתת מה שהיה נותן, ועתה שיש בידו רוצה לזכות במצותו ולחזור וליתן מה שהיה נותן תחלה, חוזר למצוותו.

והביא במשנ"ב (ס"ק קטו) בשם המג"א (ס"ק מט), שפרנס שהעבירוהו משררותו מחמת איזו עבירה שעשה, אפילו אם לא חטא בה אלא בשוגג אינו חוזר לשררותו, ומקורו מהמבואר במשנתנו לענין רוצח בשוגג שגלה לעיר מקלט, ושב משם, שנחלקו בזה ר' יהודה ור' מאיר, לר"מ חוזר לשררה שהיה בה, ולר"י אינו חוזר לשררה שהיה בה, וההלכה כר"י שאינו חוזר, והוא הדין לכל מי שנסתלק משררתו מחמת חטא אפי' שוגג שאינו חוזר לשררתו. והביא שבא"ר מסתפק בזה. והנה הא"ר (שם ס"ק לה) הקשה ב' קושיות על פסק המג"א, האחת מהמבואר ברמב"ן [לפנינו הוא בריטב"א בסוגיין (ד"ה מאי וכן)] שאפשר שאף ר' יהודה לא נחלק כאן שאינו חוזר אלא בשפיכות דמים או בשנמכר ונעשה עבד לאחרים, שהם דברים חמורים ומאוסים מאוד, אבל בשאר עבירות דעלמא כל שחזר בתשובה שלימה אפילו לכתחילה ממנים אותו לכל הראוי לו, ואין צריך לומר שחוזר למה שהוחזק הוא או אבותיו, אפילו מומר שחוזר בתשובה שלימה, מצאנו שכהן שהמיר וחזר בתשובה חוזר לנשיאת כפים שע"ז נאמר (ירמיה ג כג) 'שובו בנים שובבים', משא"כ רוצח אינו חוזר שנאמר (ישעיה א טו) 'ידיכם דמים מלאו', (ברכות לב:) ולדברי הריטב"א נמצא שבכל שאר העוונות אין מונעים אותו מלשוב לשררתו.

עוד כתב בא"ר, שאף על פי שהרמב"ם פסק כר"י שרוצח אינו חוזר לשררתו, מכל מקום הרע"ב במשנתנו פסק כר' מאיר שאף רוצח חוזר לשררתו, ובאמת תמוה שסותר לדברי הרמב"ם, וכן תמה בתוספות יום טוב. אבל בסמ"ג (עשין עה, פג) סתם בזה, ומשמע שסובר שחוזר לשררתו, ואפשר שטעמו משום שלדעת רבי יהודה קשה 'שוב' למה לי וכמו שכתבו התוס' (ד"ה גמר), וגם קשה לדעתו למה לי הפסוק 'אל אחוזת אבותיו', וכן מפירוש רש"י פרשת בהר (ויקרא כה מא) משמע שסובר שההלכה כר"מ, וכן משמע מהרא"ם (שם), וכן פירש בקיצור מזרחי (שם) בדברי רש"י, ולפי זה מיושב דעת הרע"ב שסמך על רש"י בפירושו לתורה ולכן פסק כר"מ, ולפי זה אפילו רוצח חוזר לשררתו.

כתב בשו"ת משנה הלכות (ה"ט סי' שיו) לענין מי שהיה חבוש בבית האסורים כיון שנתפס והובא בערכאות על חטא מיייל פראד' בלע"ז, ונשאל אם יכול להתמנות לרב בית כנסת, והשיב שאפילו מומר שחזר בו וקיבל עליו תשובה כשר מיד להיות דיין, שאין לך דבר שעומד בפני התשובה, וכל מי ששב אפילו עבר כמה עבירות וחזר בתשובה הרי הוא כשר להעיד, וקיי"ל שכל הכשר להעיד כשר לדון, וממילא מי שחטא ושב מותר להיות דיין.

האומר מותר קרוב למזיד הוא

כתיב (ויקרא ה יז) 'ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו' התחיל בחטא שהוא בשוגג וסיים בעוון שהוא במזיד, ועוד מה ענין הכתוב 'ולא ידע ואשם' לכאן שהרי לכאורה תיבות אלו מיותרות. שנינו האומר מותר קרוב למזיד הוא וכן פסק הרמב"ם (מלכים פ"י ה"א) וכן אם הרג והוא לא ידע שאסור להרוג הרי זה קרוב למזיד ונהרג ולא תחשב זו להם שגגה, מפני שהיה לו ללמוד ולא למד. וזהו ביאור הכתוב 'ואם נפש כי תחטא' בשוגג, אך השוגג היה כיון ש'ולא ידע' את הדין אזי 'ואשם ונשא עונו' כי קרוב למזיד הוא.

(חתם סופר, פרשת ויקרא)

סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית רבי אליעזר בן עזריה אומר אחד לשבעים שנה רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם

ולכאורה צריך עיון, איזו תועלת יש בזה אם מוצאים דרך לפטור את האשם מעונש, אדרבה הרי הסנהדרין אחראית להוציא לאור משפט הרשעים. אלא יסוד כל עונשי בית דין הוא שלא הטילה התורה על בית דין להעניש את החוטא בעונש המגיע לו, כי השי"ת בעצמו מעניש כרצונו והרבה שלוחים למקום, אלא הכוונה שבית דין ילמדו דעת, ולזה די במה שהעונש כתוב בתורה, וישנה אפשרות ואפילו רחוקה להוציאו לפועל, כגדר שאמרו חז"ל על בן סורר ומורה שלא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש, למד להשמר מהחטא וקבל שכר.

(מכתב מאליהו, ח"ג מכתבים)

אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו כלום שואלין אותו אשתך זו אחותך זו

כתיב (בראשית כ יא) 'ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה', ר"ל רק מיעוטא יראת אלקים אין כאן אבל דרך ארץ יש כאן ומדרך מוסר האנושי לשאול תחלה על עסקי אכילה ושתי' ואח"כ על אשתו ובני ביתו מי אלו ומה הם לך, ואמרת' שיש בכאן גם אנשי מדע ובעלי ד"א והא דלא שאלוני על עסקי אכילה ושתי' היינו משום רק תאותם על האשה השיאם לעשות נגד חק ומוסר ד"א, כך אמרתי, אבל טעיתי כי באמת אין כאן בעלי ד"א ומוסר האנושי ומחסרון ד"א עשו ככה שלא שאלוני על עסקי אכילה ושתייה.

(חתם סופר, וירא)

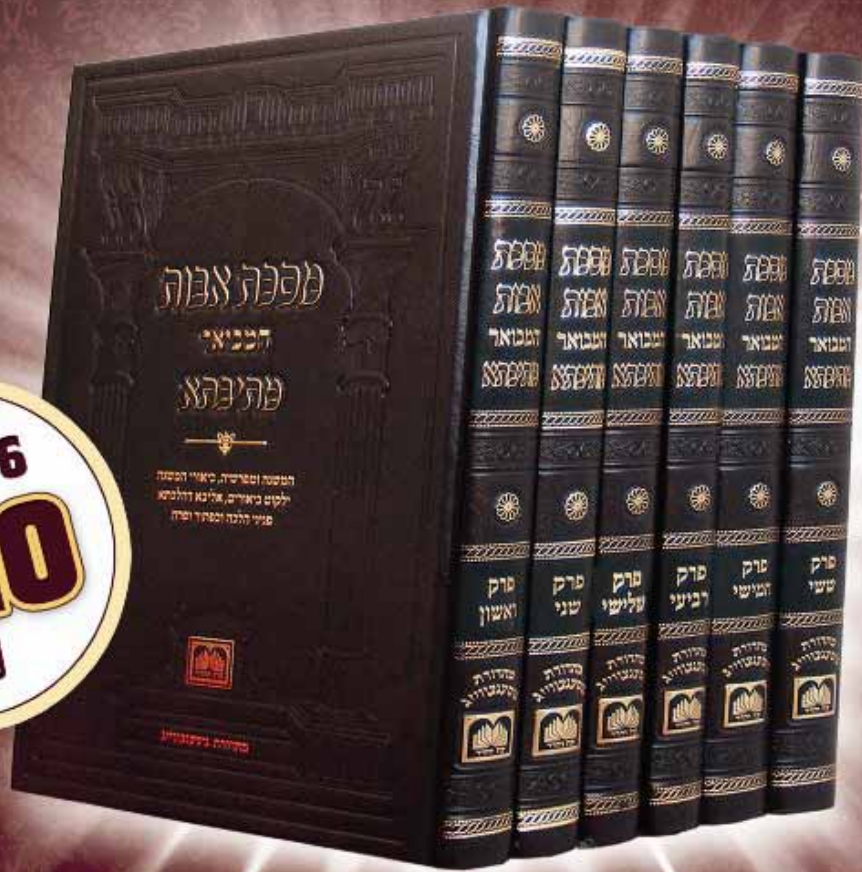

אמר אביי שש ערי המקלט הללו קולטות בין לדעת ובין שלא לדעת

עיקר מלכות שמים הוא בא"י ולכן אין ערי המקלט קולטות עד שיפרישו ערי מקלט בא"י, אי' דשש ערי מקלט הם רמז לשש התיבות של שמע ישראל שהם מקלט לכל נפש, אי' הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת היינו דאי' דעת זה המכיר את בוראו וגם מי שהוא ההיפך מזה, גם מי שנפל ממדרגותיו ח"ו, מכל מקום מלכות שמים, ק"ש, הוא ערי מקלט לכל נפש, אי' דועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר הם מ"ב תיבות של ואהבת.

(אמרי אמת, ואתחנן)

6 כרכים
240
 ש"ח

'מת'בתא' על מסכת אבות

כינוס עשיר מאוצרותיהם של חכמי הדורות, יוצרים תענוג צרוף בלימוד מסכת אבות, כאשר הדיק האיכות והפאר מתמזגים במאות מעלות טובות והוספות רבות הנחוצות להבנת דברי הקדמונים כמלאכים. הכל, בפונדק אחד מפואר בהדרו, בעימוד משובב לב ומאיר עיניים שטרם נראה כמותו.

המשנה ומפרשיה - כל מפרשי המשנה ערוכים מחדש * ביאורי המשנה * ילקוט ביאורים * אליבא דהלכתא פניני הלכה * כפתור ופרח * מבוא מיוחד על מסכת אבות

להגדיל תורה ולהאדירה

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
 מוקד הזמנות: 1800-22-55-66